

Chesterton și paradoxul lumii moderne

Scris de Ninel Ganea

Sâmbătă, 26 Octombrie 2019 09:21

Nu este tocmai cel mai ușor lucru să vorbești despre Chesterton, un autor cu o operă impresionantă ca volum și profunzime, care acoperă o mulțime inimaginabilă de subiecte și, mai presus de toate, cu un stil scriitoricesc fabulos, care face rizibilă aproape orice tentativă de a-l rezuma.

Pe de altă parte, după cum recomanda Simon Leys, nu cred că ar trebui să fie nimeni extrem de temător în a-l citi și a vorbi despre Chesterton. Scriitorul avea oroare de specialiști, de academism, de lucrurile foarte profesionalizate. Vorbind despre pericolul acesta, el dădea următorul exemplu:

„Apariția politicianului profesionist reprezintă sfârșitul democrației, din moment ce o politică cu adevărat democratică este apanajul fiecărui cetățean. Când iubirea se profesionalizează devine prostituție”.

Chesterton este unul din cei mai mari scriitori ai veacului trecut și afirm lucrul acesta, care nu conține nimic paradoxal sau scandalos în sine, prin prisma aprecierii foarte largi de care s-a bucurat, o apreciere venită din partea unor oameni care nu fac parte din suspectii obișnuiți ai mișcării conservatoare sau tradiționaliste. Îi am în vedere aici pe Jorge Luis Borges, pe Kafka, pe Paulhan, G. Bernard Shaw, William James dar și alții, unii dintre ei, precum Borges,

recunoscând o influență directă a lui Chesterton în opera lor. Sigur că a existat înrăurirea scriitorului britanic asupra unor autori care se revendică astăzi explicit de la creștinism, cum este C.S. Lewis sau Dorothy Sayers, dar aici a primat, fără îndoială, substanța gândirii lui.

În același timp, despre succesul lui Chesterton mai depune mărturie și numărul impresionant, uriaș, descumpănitor, fără doar și poate, de vorbe de spirit care ne-au rămas de pe urma lui. Nu există aproape un eseu sau o pagină, și vă puteți convinge singuri de acest lucru răsfoind antologia publicată de Editura Contra Mundum, în care să nu găsiți cel puțin o vorbă memorabilă. Ba mai mult, stilul chestertonian este în așa măsură recognoscibil și atrăgător încât unele cuvinte de duh s-au răspândit fără să îi aparțină de fapt scriitorului englez. Așa, de pildă, butada „*când un om încetează să mai creadă în Dumnezeu, el începe să creadă în orice altceva*”, nu-i aparține, deși adesea îi este atribuită.

Un al treilea element care ne vorbește despre relevanța lui Chesterton îl reprezintă publicistica sa, sinonimă în bună măsură cu opera. Chesterton nu a fost un cercetător aplicat, avea oroare de o asemenea îndeletnicire, ci s-a definit ca jurnalist, adică avea toată prospețimea pe care ar trebui să o aibă o asemenea îndeletnicire, dar nimic din perisabilitatea ei. De regulă, un articol de ziar își pierde relevanța la câteva ore după ce a fost scris. În cazul lui Chesterton publicistica nu și-a pierdut absolut nimic din farmec, actualitate sau forță la mai bine de un secol după ce a apărut. Este un fapt remarcabil, mai ales dacă punem față în față articolele sale cu cele ale unor scriitori contemporani cu el (Wells, Shaw) practic ilizibili azi și nu din vina noastră.

Cititorul român se întâlnește astăzi cu un scriitor și un gânditor magistral. Dar, în pofida acestor recunoașteri, Chesterton rămâne, cred, puțin cunoscut și puțin înțeles. Se vede în el un „maestru al paradoxului”, un inventator genial de fraze și formule istețe, „de vorbe de duh”, un polemist redutabil, fără însă ca miezul filosofiei sale să fie luat cu adevărat în serios și înțeles. Ba chiar, ușurința de care dă dovadă în scris este luată drept frivolitate. Mai mult, faptul că scriitorul britanic nu se lua deloc în serios și prefera să-și exprime ideile în formule amuzante și imaginative, într-o lume scorțoasă și calpă, nu l-a ajutat în a avea parte de recunoașterea cuvenită, iar el era conștient de aceste false neajunsuri.

„Criticii mei cred că eu nu sunt serios, ci doar amuzant. Ei cred că serios este antonimul lui amuzant. Dar amuzant este opusul lui „neamuzant” și nimic mai mult. Dacă un om alege să spună adevărul în fraze lungi sau în glume scurte este o problemă similară cu aceea dacă alege să spună adevărul în germană sau franceză.”

Chesterton și paradoxul lumii moderne

Scris de Ninel Ganea

Sâmbătă, 26 Octombrie 2019 09:21

Dacă mai adăugăm la acest portret literar, inevitabil fragmentar, și câteva tușe biografice excentrice (faptul că s-a dezvoltat pe lățime, căpătând proporții pantagruelice ceea ce a prilejuit un schimb memorabil cu G. B. Shaw , că în ziua nunții a sărbătorit evenimentul cu un pahar de lapte la o lăptărie sau că înainte de a merge în luna de miere și-a cumpărat un pistol și cartușe deoarece pleca în „cea mai mare aventură a tinereții lui” în regiunea lacurilor din Norfolk „unde există încă un suspect de mare număr de familii cu nume daneze”, o referință transparentă și amuzantă la vikinci) avem destule piste înșelătoare care ne pot face să ratăm cu adevărat întâlnirea cu Chesterton.

Și asta pentru că el este un gânditor foarte adânc, iar în spatele dexterității cu care assemblează paradoxuri, nu știu cât de căutate, dar cert bine găsite, se află o filosofie care ne oferă o fereastră spre înțelegerea lumii și a lui Dumnezeu, în același timp în care contestă cu argumente extraordinar de solide modernitatea. Cele două direcții sunt strâns legate între ele și voi încerca să vorbesc pe scurt în continuare despre ele.

Ideea de paradox cu care îl asociem îndeobște pe Chesterton nu provine dintr-o căutare deliberată a formulelor șocante, istețe, care se mărginesc la un joc intelectual de salon, în care lumea face comerț de nestemate stilistice. La Chesterton, paradoxul provine dintr-o înțelegere a lumii și a teologiei, dintr-o metafizică pe care, chiar dacă nu a pus-o într-un tratat, transpare cu suficientă claritate, precizie și stil.

Acum, fără să intrăm în arcanele teologice sau filosofice, trebuie să spunem că pentru noi toți, în calitate de creștini, iar Chesterton era înainte de toate creștin, afirmația fundamentală în baza căreia vedem lumea este aceea că $1=3$, că Dumnezeu este în același timp unul și trei. Noi mărturisim credința noastră în Dumnezeu-Tatăl, în Dumnezeu-Fiul și în Dumnezeu-Sfântul Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită. Noi, încă de la Botez, afirmăm acest scandal logic și nu ne îndoim o clipă de el. Odată ce admitem acest fapt și îl luăm în serios, așa cum a făcut Chesterton, lumea nu ne mai poate apărea exclusiv ca o regularitate mecanică de legi oarbe, implacabile, care guvernează tiranic universul și, mai ales, omul, supus unei rațiuni discursive dictatoriale, în fața căreia toate celelalte puteri ale individului trebuie să se închine.

Chesterton ne spune, în mod repetat, dar mereu altfel, că rațiunea și logica ne vor duce, mai devreme sau mai târziu, la spitalul de nebuni. Iar aici nu este niciun paradox. Ca simplă ilustrare istorică există, de pildă, un mare număr de matematicieni (Cantor, Boltzman, Ramanujam, Turing, Godel) care au luat mult prea în serios rațiunea și care au sfârșit în sinucidere sau la ospiciu.

Chesterton și paradoxul lumii moderne

Scris de Ninel Ganea

Sâmbătă, 26 Octombrie 2019 09:21

Spune astfel Chesterton:

„Un om nebun nu este un om care și-a pierdut rațiunea, ci este un om care și-a pierdut orice altceva în afara de rațiune.” □

„Toate drumurile drepte ale logicii conduc la spitalul de nebuni Bedlam, la anarhism sau la obediență pasivă, la tratarea universului ca pe un mecanism făcut din materie sau, la polul opus, ca pe o halucinație a minții. Doar misticul, omul care acceptă aceste contradicții, este singurul care poate să râdă și să pășească ușor prin lume.”

Sesizarea contradicțiilor fermecătoare ale acestei lumi - contradicții conform logicii sterile - ne deschide calea spre a vedea cu adevărat lumea, de a-i sesiza substanța intimă și, în felul acesta, de a ne găsi locul și a ne așeza domol și liniștit în lume, fără a încerca să o schimbăm.

„Nebunului”, prin care aproape întotdeauna Chesterton înțelege omul modern, specialistul, logicianul, raționalistul inflexibil , „nu-i pasă de nimic dacă nu poate să-i facă ceva aceluia lucru.”

În aceste condiții, paradoxul devine singura formă prin care putem descrie, măcar și aproximativ, lumea în care trăim, și asta deoarece lumea în care trăim nu poate fi redusă la formulele standard ale raționalismului rece. Este suficient să reflectăm foarte puțin pentru a ne da seama cât de puțin din existența noastră personală este explicată de raționamentele logice și cât de mult este explicată de tradiție, dogme venerabile etc. de ceea ce am putea numi ordinea morală.

„Închinându-mă cu o credulitate oarbă, după cum îmi este obiceiul, în fața simplei autorități și tradiții a celor bătrâni, înghițind superstițios o poveste pe care nu am putut-o verifica prin experiment și judecată privată, susțin categoric opinia că m-am născut pe 29 mai 1874.”

Chesterton ne spune limpede că viața noastră este complet incomprehensibilă în absența dogmelor, a tradiției, a prejudecăților. Este firesc, drept urmare, ca lumea, atunci când renunță la toată această moștenire și practică să arate a spital de nebuni, așa cum arată ea din ce în ce

mai mult astăzi.

Din acest punct de vedere, lumea modernă nu este o lume lipsită de rațiune, ci este o lume în care nu mai există decât rațiune și de unde paradoxul și misterul au fost evacuate.

Paradoxului și lumii pe care el o exprimă li se opune modernitatea, logica dusă până la capăt, sitsemul uniformizator al regulilor, care vrea să reducă întreaga omenire la un numitor comun abstract, impersonal și arbitrar. Cine se opune urmează a avea soarta victimelor lui Procust.

Toată această filosofie, ne spune Chesterton, are în spate, în fond, o idee teologică și anume ideea că „unitatea este în ea însăși un lucru bun; că are loc ceva spiritual și înalt când lucrurile sunt amestecate și absorbite unul într-altul. Că toate râurile ar trebui să curgă într-un singur râu, că toate legumele ar trebui să ajungă într-o singură oală – această idee e prezentată drept suprema și cea mai bună împlinire a ființei”.

Putem să lăsăm, din nou, deoparte problemele teologice și să vedem care sunt consecințele, după cum le amintește Chesterton într-un fragment profetic.

*„Băieții trebuie să fie tot una cu fetele (neutralitatea genului – n.m.), toate sectele trebuie să fie tot una în Noua Teologie (ecu
menism – n.m
,), animalele se estompează în om (ecu
evoluționism și ecologism radical – n.m
,), iar omul se estompează în Dumnezeu (ecu
autodeificare New Age – n.m
,).”*

Se întrevăd doar câteva dintre roadele otrăvite care derivă dintr-o teologie greșită. Ce dispăre la nivel concret este varietatea și separarea, persoanele am spune noi ortodocșii, adică tocmai ceea ce este în regulă cu lumea. Și nu uitați că Dumnezeu este o persoană.

Chesterton și paradoxul lumii moderne

Scris de Ninel Ganea

Sâmbătă, 26 Octombrie 2019 09:21

Nu trebuie investigații de amploare pentru a verifica adevărul intuiției lui Chesterton. Peste tot putem observa cum culoarea locală și savoarea obiceiurilor particulare au dispărut. Dacă înaintea vremii era suficient să mergi câțiva km de la un sat la altul pentru a întâlni oameni cu aceeași credință, dar complet diferiți ca vorbă, port și obiceiuri, astăzi poți călători de la un capăt la altul al lumii și vei întâlni oameni fără niciun fel de credință care vorbesc, se îmbracă, mănâncă și arată la fel. Ideea că toate sunt una are consecințe dintre cele mai practice. Modernitatea, așa cum o înțelege Chesterton, și cred că are în cea mai mare parte o înțelegere foarte exactă și precisă a modernității, reprezintă o astfel de aplicare a unei teologii greșite, care încearcă să siluiască lumea într-un proiect hiperaraționalist, inevitabil dictatorial, din care omul dispăre. Majoritatea problemelor pe care el le discută în paginile antologiei apărută la editura Contra Mundum provin din această tentativă de a ciopli lumea după un calapod abstract și inuman, o adevărată menghină în care normalitatea este strivită.

Chesterton discută multe ilustrări ale acestei probleme, eu mă voi opri doar la problema copiilor și a căsătoriei. Scriitorul britanic observă că modernitatea nu reușește să dea seama de acest lucru, adică de problema practică a copiilor.

Și aici așa observă, pe urmele unui prieten, că nicio teorie modernă, fie ea mai de dreapta sau de stânga, nu reușește să facă față acestei probleme care are o rezolvare tradițională dovedită, încercată și pe baza căreia omenirea a fost ținută laolaltă.

Soluțiile moderne sunt trei, spune Chesterton: să spui că nu vor mai exista copii, să-i trimiți la școli îndepărtate, să-i dai pe toți la orfelinat. Practic ele abolesc instituția familiei și distrug copiii. Este ceea ce vedem că se întâmplă astăzi, iar Chesterton nu crede că ar fi fost deloc surprins.

Pe de altă parte, Chesterton nu era un pesimist și spunea că și în cazul în care ar ajunge în iad tot i-ar mulțumi lui Dumnezeu pentru viața pe care a adus-o aici pe pământ, unde există în continuare atâtea bucurii. În ceea ce mă privește, una dintre bucuriile simple pe care le poți avea în viață este lectura lui Chesterton.